

Opcat-inspektion av Statens institutionsstyrelse, ungdomshemmet Eknäs, den 6 och 7 september 2017

JO:s uttalanden i korthet: JO uppmanar ledningen för hemmet att se till att lokalerna städas löpande och att klotter tas bort. JO uppmanar också hemmet att undersöka om vissa placeringar vid "intaget" kan innebära att den unge i praktiken är avskild eller vårdas i enskildhet.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av dåvarande JO Stefan Holgersson genomförde föredraganden Lars Olsson, tillsammans med föredragandena Eva Fridén, Simon Törnvall och Ellen Ringqvist (protokollförare), den 6 och 7 september 2017 en oanmäld inspektion av Statens institutionsstyrelse (SiS), ungdomshemmet Eknäs.

Inspektionen inleddes med att avdelningsföreståndaren Rolf Bergensträhle visade lokalerna och kortfattat presenterade verksamheten.

JO:s medarbetare samtalade med tio intagna och sju av de anställda. En översiktlig granskning gjordes av bl.a. skriftliga rutiner samt beslut om avskiljning och vård i enskildhet.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid genomgången deltog Rolf Bergensträhle och den biträdande institutionschefen Tommy Karlsson.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2017 ett fokus på vilken löpande tillsyn av frihetsberövade som utförs i syfte att skydda deras liv och hälsa.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I

Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Uttalanden av stf JO Lilian Wiklund med anledning av inspektionen
Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av stf JO Lilian Wiklund.

lakttagelser vid inspektionen

Organisation

Ungdomshemmet Eknäs ligger i Vallby, Enköpings kommun, ungefär en mil söder om centralorten. Hemmet tar emot icke skolpliktiga pojkar (16–21 år) med psykosocial problematik samt kriminalitet och missbruk som är frihetsberövade med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Det förekommer undantagsvis att en intagen är yngre än 16 år.

Hemmet har 26 platser fördelade på fyra avdelningar: akutavdelningarna Äppelgård (8 platser) och Norra Mistelgård (6 platser), utredningsavdelningen Södra Mistelgård (6 platser) och behandlingsavdelningen Ängsgård (6 platser). Samtliga avdelningar är låsta.

Avdelningarna Äppelgård och Ängsgård är placerade i varsin byggnad medan avdelningarna Södra Mistelgård och Norra Mistelgård är samlokaliserade i en byggnad. Mistelgård och Äppelgård har särskilda utrymmen där de intagna vistas inledningsvis (nedan kallade intagsdelar). På hemmets område finns bl.a. även administration, skollokaler och en gymnastikhall. De intagna på de olika avdelningarna hålls skilda från varandra förutom när de är i skollokalerna.

Vid inspektionens inledning fanns 23 intagna på hemmet. På avdelningen Äppelgård var tre inskrivna men ännu ej intagna. De inskrivna var i åldrarna 16 till 18 år. Åtta av de intagna var inte folkbokförda i Sverige.

Många av de intagna genomgår en slags vårdkedja som innebär att de efter en inledande akut- eller utredningsplacering placeras på behandlingsavdelningen Ängsgård. Det är enligt personal mycket ovanligt att en intagen placeras direkt på Ängsgård, och vid inspektionen hade samtliga av de intagna på Ängsgård kommit från någon av Eknäs övriga avdelningar. Behandlingsavdelningen Ängsgård har programverksamhet (återfallsprevention, aggression replacement training, ART). På akut- och utredningsavdelningarna arbetar man bl.a. med olika diskussionsteman, t.ex. sexualitet, identitet, familj, kriminalitet och missbruk.

Beläggning och vårdtider

Under 2016 togs 111 personer in i hemmet. Den genomsnittliga beläggningen var 99 procent och den genomsnittliga vårdtiden var 85 dagar.

Beläggningen vid hemmet är konstant mycket hög. Överbeläggning på avdelningarna förekommer dock i princip inte enligt en avdelningsföreståndare.

Vid samtal med personal kom det fram att de intagna kan vara placerade längre tid än avsett på respektive avdelning. Som exempel angavs att de intagna kan bli kvar på akut- eller utredningsavdelningarna betydligt längre tid än åtta veckor. De intagna som av hemmet anses redo för placering utanför hemmet kan också få vänta länge på att få bli utskrivna för att det inte finns något ordnat boende.

Fysisk miljö

Lokalerna på Mistelgård och Äppelgård är mycket slitna. JO:s medarbetare noterade bl.a. tydliga spår av att inredningen i intagsdelen på Mistelgård utsatts för omfattande fysisk åverkan. Mängden klotter tydde på att det var länge sedan någon insats gjort för att tvätta väggarna.

En renovering av Mistelgård hade påbörjats vid inspektionstillfället. Enligt personal skulle de intagna fortsatt vara placerade på avdelningen under renoveringen.

På varje avdelning finns olika gemensamhetsutrymmen. De intagnas bostadsrum på Mistelgård och Äppelgård är placerade parvis i moduler. Modulerna låses under natten och skiljs från gemensamhetsutrymmena av en glasvägg. Ängsgårds bostadsrum går att sektionera i två delar. De intagna kan låsa om sig i bostadsrummen.

JO:s medarbetare noterade att det var håll där dörrvredet skulle sitta i dörren till telefonkuren på Södra Mistelgård.

Utomhusvistelse

Mistelgårdsavdelningarna och Äppelgård har varsin större rastgård. Där går det bl.a. att spela basket. I anslutning till intagsdelarna finns det små utrymmen där de intagna får gå ut och röka. Ängsgård har en mindre rastgård, men de intagna där har större möjlighet att röra sig på området. Samtliga rastgårdar har väggar och tak av galler och stängsel vilket ger ett burliknande intryck. Utifrån personalens riskbedömning och de intagnas ”dagsform” kan de intagna erbjudas promenader på området.

På Ängsgård har de intagna ständig tillgång till rastgården. På de andra avdelningarna är utomhusvistelsen beroende av att det finns personal som kan vara på rastgården tillsammans med dem. Röktider är schemalagda.

Vid samtal med personal kom det fram att de nya intagna som är placerade i intagsdelen inte erbjuds promenad. Däremot har de intagna som vistas där för att de vårdas i enskildhet möjlighet till promenad.

En intagen beskrev att han vistades i intagsdelen tillsammans med en annan intagen under en veckas tid. Han hade inte fått gå ut i rökutrymmet tillsammans med den andre intagne. Anledningen ska ha varit att han var under 18 år och inte hade några egna cigaretter, och att hemmet ville undvika att den andre delade med sig. Han frågade aldrig om han kunde få komma ut där ensam.

Bemanning, bemötande och trygghet

Eknäs hade vid inspektionen 75 fast anställda och 29 timanställda. Majoriteten av de anställda är behandlingsassistenter. Det fanns vid inspektionen vakanser, bl.a. för psykolog.

I samband med intagningen erbjuds de intagna att upprätta en s.k. trygghetsplan vars syfte är att öka delaktigheten i vården och att individanpassa insatser som kan bli aktuella om de blir aggressiva eller våldsamma. De intagna får svara på ett antal frågor som dokumenteras och formuleras som anvisningar till personalen om hur de vill bli bemötta i en upptrappad situation.

Vid samtal med de intagna och personal kom det fram att två anställda några veckor tidigare hade börjat slåss i ett personalutrymme som var avskilt med en glasvägg och därför fullt synligt för de intagna. Ingen av dem var fast anställd. Båda hade omedelbart skilts från sina anställningar och institutionschefen hade ett uppföljande samtal med de intagna som bevitnade händelsen.

Vid samtal med de intagna kom det fram synpunkter på personalens bemötande. En intagen med utländsk härkomst beskrev hur han och en annan intagen hade blivit tillsagda av en anställd att ”om ni inte kan lugna ner er kan ni åka tillbaka”. En annan intagen uppgav att han upplevt att han flera gånger blivit förlöjligad av en anställd. En tredje intagen tyckte att personalen inte följde den s.k. trygghetsplanen.

I samtal med personal kom det fram att det hade varit ett upplopp på Ängsgård i december 2016. De inblandade talade samma språk vilket personalen inte behärskade. Flera av de inblandade placerades sedan på andra avdelningar och en flyttades till en annan SiS-institution.

I samtal med en intagen kom det fram att han kände sig mobbad av andra på avdelningen och han uppgav att de hotat att slå honom efter inlåsning för natten. Under dagtid vistades han därför mestadels på sitt rum. Han önskade att få flytta till en annan avdelning.

Intagning

Allmänt

I princip alla intagna tas in i hemmet via Mistelgård och Äppelgård.

Vid intagningen fyller mottagande personal i inskrivningsformulär m.m. där man bl.a. kan ange den intagnes personuppgifter, kontaktdetaljer för familj och uppgifter om hälsa och mående. På första sidan finns en rad för ”etniskt ursprung”. Vid intagningen erbjuds de intagna även att upprätta en trygghetsplan (se ovan under rubriken Bemanning, bemötande och trygghet).

Information

Vid intagningen får den intagne skriftlig information om SiS och varför han är placerad på institutionen samt om FN:s barnkonvention. Den intagne får signera

ett dokument, bl.a. om att han har mottagit informationen. Om han inte kan svenska tillkallas i första hand personal med språkkompetens, men det förekommer också att telefontolk anlitas.

Det finns skriftligt informationsmaterial (Handbok) som lämnas till de intagna på Mistelgård och Äppelgård.

Suicidscreening

I samband med intagningen gör personalen en suicidscreening efter Kriminalvårdens suicidscreeningsmodell. En kopia av resultatet lämnas till hemmets sjuksköterska.

Placering av intagna

Placering i intagsdel

På Mistelgård och Äppelgård finns det en intagsdel med vardera två bostadsrum och ett gemensamhetsutrymme. Alla som kommer nya till hemmet placeras först i någon av dessa intagsdelar och vistelsen där kan vara 1–13 dagar (Handbok för Mistelgård och Handbok för Äppelgård, båda reviderade i mars 2017). Syftet är att personalen ska lära känna de intagna innan de placeras tillsammans med andra intagna på en avdelning. Det förekommer att de nya intagna vistas ensamma i intagsdelen men det fattas inte något beslut om vård i enskildhet i dessa fall.

I samtal med personal kom det fram att personal är ständigt närvarande i intagsdelen på dagtid. Den intagne går vanligen över på avdelningens vanliga schema under sin vistelse i intagsdelen och kan påbörja någon form av skolstudier eller medverka i temadiskussioner.

Flera av de intagna som JO:s medarbetare samtalade med uppgav att de hade varit den ende intagne i intagsdelen under en del av tiden som de var placerade där. Några tyckte det var positivt att få vara i intagsdelen inledningsvis. De kände sig trygga där och fick tid att ”landa”. Andra intagna vantrivdes för att det inte fanns något att göra. En intagen som kom till hemmet på en torsdag uppgav att han blev kvar i intagsdelen över helgen för att det, enligt personalen, inte finns någon som kan besluta om placering på en avdelning under helgen.

I samband med renoveringen (se ovan under rubriken Fysisk miljö) ska Mistelgårds intagsdel vara helt stängd under en tid. De intagna kommer då att placeras direkt tillsammans med de andra intagna på avdelningen.

Intagsdelarna används även för vård i enskildhet enligt 15 b § första stycket LVU (se nedan under rubriken Tvångsåtgärder).

Övrigt

Ungdomar som är akutplacerade kan vara placerade på utredningsavdelning och vice versa. Vid inspektionen var tre akutplacerade intagna placerade på Södra Mistelgård, och två utredningsplacerade intagna placerade på Norra Mistelgård.

Enligt avdelningsföreståndaren för Mistelgård är det vanligt att de intagna flyttas mellan avdelningarna om det uppstår konflikter eller andra konstellationsproblem.

Vård vid låsbar enhet och vistelse i öppnare former eller utanför hemmet

I 15 b § första stycket LVU anges att en intagen får beredas vård vid en låsbar enhet, eller en enhet inrättad för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes, övriga intagnas eller personalens säkerhet, eller om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne avviker eller för att i övrigt genomföra vården. I bestämmelsens andra stycke anges att den intagne får vårdas vid en sådan enhet under högst två månader i följd, men att vården vid enheten får pågå längre tid om särskilda behandlingsskäl föranleder det, om något av de fall som anges ovan fortfarande föreligger och den intagne samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

När de intagna placeras på en avdelning sker i vanliga fall en gradvis övergång till ökad rörelsefrihet. En anställd beskrev det som att de intagna efter två veckor får gå till gymnastikhallen, efter tre veckor till skolan och efter fem veckor åka till Enköping och t.ex. gå till biblioteket. När ett beslut om att vårda en intagen på en låsbar enhet förlängs, vidtas i regel inte några särskilda åtgärder för att utöka den intagnes rörelsefrihet. En annan anställd anmärkte att då många intagna i hemmet vårdas under relativt långa perioder kan det vara svårt för personalen att klara av att erbjuda körningar till Enköping.

En intagen som vid tiden för inspektionen hade varit intagen ca två månader framförde att han endast var hänvisad till rastgården för utomhusvistelse.

Tvångsåtgärder

Vård i enskildhet

Enligt 15 b § första stycket LVU får en intagen som vårdas vid en låsbar enhet hindras att träffa andra intagna om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes speciella behov av vård, hans eller hennes säkerhet eller övriga intagnas säkerhet. En fråga om vård i enskildhet ska enligt bestämmelsens andra stycke prövas fortlöpande och alltid omprövas inom sju dagar från senaste prövning. Enligt SiS Riktlinjer/Juridik LVU (flik 6.5.2.5., 2016-06-29) innebär vård i enskildhet att den intagne ständigt vistas tillsammans med personal.

I SiS Riktlinjer/Juridik LVU (flik 6.5.2.9.) anges att institutionen bör upprätta lokala anvisningar beträffande vård i enskildhet. Vid samtal med en avdelningsföreståndare kom det fram att det inte finns några sådana anvisningar på hemmet.

Enligt personal används intagsdelarna för vård i enskildhet (se ovan under rubriken Placering i intagsdel).

Under 2017 hade 25 beslut om vård i enskildhet fattats fram till första inspektionsdagen. Ofta var placeringarna i vård i enskildhet inte långa och

besluten utförligt motiverade. Enligt avdelningsföreståndaren på Mistelgård försöker man undvika placeringar i enskildhet på de avdelningarna. På Äppelgård är vård i enskildhet enligt personal mer vanligt förekommande för att undvika att de intagna senare behöver avskiljas.

I samtal med personal kom det fram att man nattetid normalt endast ser till en intagen som vårdas i enskildhet om denne har ett beslut om särskilt tillsyn.

JO:s medarbetare noterade att nattpersonalen på Mistelgård inte ser intagsdelen från det utrymme där personalen normalt befinner sig. Utrymmet är inte kameraövervakat (jfr nedan under Tillsyn vad gäller Äppelgård och Ängsgård).

Avskiljande

Enligt 15 c § första stycket LVU får en intagen som uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, hållas i avskildhet om det är särskilt påkallat. Han eller hon ska då stå under fortlöpande uppsikt av personalen. Den intagne får inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än 24 timmar i följd.

I SiS Riktlinjer/Juridik LVU (flik 6.6.15.) anges att det bör finnas särskilda lokala anvisningar om det praktiska förfarandet kring avskiljningar på institutionen. Vid samtal med en avdelningsföreståndare kom det fram att det inte finns några sådana anvisningar på hemmet.

Det finns avskiljningsrum på alla avdelningar. De har fönster i dörren och en galonmadrass på golvet.

Enligt personalen håller man alltid eftersamtal med den intagne vilket dokumenteras i journalen. Det dokumenteras även om den intagne tackar nej till ett sådant samtal.

Under 2017 hade 11 beslut om avskiljande fattats fram till första inspektionsdagen. De beslut som granskades var i allmänhet utförligt motiverade. De flesta avskiljningarna varade kort tid, i några fall bara en minut. Det förklarade en avdelningsföreståndare med att ett avskiljande börjar i den stund den intagne hålls fast och hindras i sin rörelsefrihet. En avskiljning kan avslutas innan den intagne har förts till ett avskiljningsrum.

På blanketten Ständig tillsyn framgår hur sådan tillsyn ska utföras och där dokumenteras även genomförd tillsyn. På blanketten anges att den sparas i en vecka och därefter kan förstöras.

I samtal med personal kom det fram att tillsynen genomförs genom att man ser till den intagne genom luckan på dörren och fyller i klockslag för iakttagelsen. Blanketten häftas fast vid beslutet om avskiljande. Vid granskning av avskiljandebeslut kom det fram tillsynsblad inte alltid hade häftats vid besluten.

Tillsyn

Tillsyn av intagna i normalfallet

Hemmet bedriver ingen generell regelbunden tillsyn av intagna. Endast de intagna för vilka det har beslutats om särskild tillsyn ses till under natten.

Under nattetid låses alla moduler (två bostadsrum tillsammans). De intagna kan kalla på personal genom en signalanordning som sitter utanför bostadsrummet i modulen. Om en dörr till ett bostadsrum öppnas går det en signal till nattpersonalens mobiltelefoner.

De flesta dörrar till de intagnas bostadsrum kan observeras direkt från den plats där nattpersonalen oftast befinner sig (expeditionen eller dagrummet). På Äppelgård och Ängsgård finns det några utrymmen i anslutning till bostadsrummen som inte kan observeras direkt av personalen. I dessa utrymmen finns därför en övervakningskamera som ständigt är i gång (jfr ovan om vård i enskildhet på Mistelgård). JO:s medarbetare noterade att intagsdelen på Mistelgård inte heller kan observeras direkt av personalen från expeditionen eller dagrummet. Där finns dock inte någon kamera.

Nattpersonalen skriver in sina observationer om de intagnas aktiviteter och mående i de elektroniska journalerna. En muntlig överlämning till dagpersonalen sker på avdelningens morgonmöte.

Enligt personal kan relationer mellan intagna förekomma.

Särskild tillsyn

Det finns tre former av särskild tillsyn för de intagna: ständig tillsyn, omvårdnadstillsyn och medicinsk tillsyn (för dokumentationsrutiner vid ständig tillsyn, se under rubriken Avskiljande ovan). För omvårdnadstillsyn och medicinsk tillsyn är tillsynsintervallerna oftast var 30:e eller 60:e minut. Ett beslut om omvårdnadstillsyn kan fattas för en intagen om det finns risk för att han kommer att agera aggressivt mot personal eller andra intagna. Medicinsk tillsyn kan bli aktuellt om det finns risk för att den intagne kan komma att skada sig själv. Beslut om särskild tillsyn kan fattas av avdelningsföreståndare, biträdande avdelningsföreståndare, psykolog eller sjukvårdspersonal. Endast en psykolog eller läkare kan fatta beslut om att en medicinsk tillsyn ska avslutas.

Att särskild tillsyn utförts dokumenteras på en särskild tillsynsblankett (se ovan under Avskiljande). De tillsynsblad som JO:s medarbetare granskade innehöll få uppgifter om den intagnes mående eller aktiviteter. Tillsynsblad från medicinsk tillsyn arkiveras av hemmets sjuksköterska.

Hälso- och sjukvård

Hemmet har en heltidsanställd sjuksköterska. På kvällen och helger kan personalen ringa till en sjuksköterska i jour på ungdomshemmet Bärby.

En somatisk läkare och en psykiater kommer till hemmet en dag varje vecka och de är även tillgängliga på telefon andra tider.

Sjuksköterskan har ett hälsosamtal med alla intagna i anslutning till att de tas in i hemmet. Tolk anlitas alltid när det behövs.

Sjuksköterskan deltar i avdelningarnas gemensamma morgonmöte på måndagar. Övriga dagar alternerar hon mellan avdelningarnas morgonmöten. På så sätt blir hon uppdaterad med information om de intagna.

Om någon intagen behöver transporteras till sjukhus under kvällstid måste personalen köra honom eftersom Kriminalvårdens transporttjänst inte tjänstgör då. Några anställda har fått särskild utbildning för detta.

Sjuksköterskan, som tidigare har arbetat inom barn- och ungdomspsykiatri, uttryckte att många av de intagna på hemmet snarare borde vårdas inom psykiatri.

Övrigt

Användning av s.k. spotthuva

Det uppmärksammades i media 2016 att s.k. spotthuva hade använts på de intagna i hemmet. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) granskade saken. Ärendet avslutades utan åtgärd efter att verksamhetskontoret för SiS ungdomsvård norr fattat ett beslut om att upphöra med användningen (IVO:s dnr 35933/2016).

Veckolön

Alla intagna får 100 kr i veckolön. En intagen som går i skolan kan få 50 kr extra varje vecka, och ytterligare 25 kr om han går upp i tid och städar sitt rum. En intagen per avdelning kan dessutom få 100 kr om han tjänstgör som gruppleddare vilket bl.a. innebär att han fördelar ordet på avdelningens morgonmöte.

På Äppelgård utser de intagna själva vem som ska vara gruppleddare. Avdelningen har även en städtjänst som ger 100 kr extra i veckan till en intagen.

Skola

En intagen hade synpunkter på att skolan endast har undervisning t.o.m. årskurs 9, medan han, som är 17 år, vill ha tillgång till gymnasiestudier.

Kontakter med omvärlden

I 15 a § första stycket LVU anges bl.a. att den intagne har rätt att ringa och ta emot telefonsamtal och ta emot besök och vistas utanför hemmet i den utsträckning som lämpligen kan ske. Den intagne får förvägras telefonsamtal och besök om det kan äventyra vården eller ordningen vid hemmet. Enligt bestämmelsens tredje stycke fattas beslut om inskränkning i rätten att föra telefonsamtal och ta emot besök av SiS. I SiS Riktlinjer/Juridik LVU (flik 6.4.3.) anges att en telefonlista inte får vara styrande på så sätt att den är absolut

utan ska ses som ett hjälpmedel för personalen för att veta vilka telefonsamtal som den unge har möjlighet att ringa.

I Handboken för Mistelgård anges: ”Du får gärna ta emot besök av personer som är godkända på din telefonlista”.

De intagna är hänvisade till att tala i telefon i en telefonkur i anslutning till avdelningarnas stora gemensamhetsutrymmen. Flera av de intagna på akutavdelningarna var missnöjda över att telefontiderna inte räcker för alla som vill ringa.

Majoriteten av de intagna som JO:s medarbetare samtalade med framförde att de har svårt att få kontakt med sin socialtjänsthandläggare.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Ledningen för hemmet lämnade följande kommentarer.

Bemötande, bemanning och trygghet

På Mistelgård har man på varje morgonmöte en punkt som handlar om hur man skulle vilja att ens egna barn ska bli behandlade. Om man som personal får reda på att någon annan i personalen betar sig illa ska man ta upp det med sin chef. På intagnas brukarforum tas bra och dåliga saker med personal upp.

Efter upploppet på en avdelning 2016 är institutionen mer försiktig med sammansättningen av individer på en avdelning.

För en intagen som känner sig otrygg i kontakten med andra intagna på avdelningen kan man använda sig av vård i enskildhet eller flytta honom till en annan avdelning. Det går också att avsätta en personal som är extra observant på den intagnes situation.

Med anledning av händelsen när två anställda började slåss uppgav ledningen att det förekommer konflikter mellan anställda men vanligen går det att säga till dem att skärpa sig. Eknäs är en arbetsplats där inte vem som helst kan arbeta men det är svårt att rekrytera personal till hemmet. För ett år sedan sänkte SiS:s generaldirektör kraven vad gäller personalens kompetens och nu är det tillräckligt att ha godkända betyg från en treårig gymnasieutbildning. Det är en stor omsättning på personal. Hemmet hade vid tiden för inspektionen tolv vakanta behandlingsassistenttjänster.

Fysisk miljö

Fastighetsägaren ansvarar för att måla om i fastigheten. Exempelvis Äppelgård har en underhållsplan där nästa planerade insats ligger tre år framåt i tiden. SiS skulle kunna anlita en målarfirma men fastighetsägaren bryr sig inte och kommer inte att betala.

Placering

Det finns inga skriftliga anvisningar om hur man som intagen successivt ska få ökad rörelsefrihet. Bedömningar görs individuellt utifrån den enskildes förhållanden. Det fungerar inte så att en intagen ska vara ett visst antal dagar på institutionen innan man kvalificerar sig för nästa steg. Behandlingsassistenterna gör en riskbedömning av den intagne, som de visar för sin chef, inför varje vistelse utanför avdelningen. Chefen fattar beslut om den intagne kan komma ut eller inte.

De intagna som placeras i intagsdelen under längre tid är generellt i mycket dåligt skick och behöver vara där. De allra flesta stannar bara några dagar.

Vård i enskildhet

Eknäs har förhållandevis bättre möjligheter att bedriva vård i enskildhet än andra institutioner eftersom man har lokaler för denna vårdform. Om någon vårdas en längre tid i vård i enskildhet kan man ordna en mer hemmabetonad miljö.

Personal vistas i normalfallet tillsammans med den intagne som vårdas i enskildhet endast under dagtid, inte nattetid.

Avskiljningar

Beslut om att hålla någon i avskildhet utformas efter lagstiftning samt checklistor och råd och riktlinjer från SiS:s rättsenhet. Metoden No power no lose fungerar som riktlinje, men bara till viss del. Det är komplicerat att genomföra avskiljningar. Avskiljningar följs upp på den avdelning där åtgärden inträffat.

Annan våldsanvändning

Hemmet slutade att använda s.k. spotthuva efter att man fått veta att det inte var tillåtet. Om en intagen spottar eller bits tar man tag i den intagnes huvud och försöker hålla ned det. Det är en riskfylld metod för den intagne.

Tillsyn

Tillsyn av intagna förekommer sällan på nattetid. Hur den intagne haft det under natten dokumenteras bara om något särskilt händer. Skriftlig information lämnas till avdelningsföreståndaren, och kompletteras med en muntlig föredragning.

Beslut om omvårdnadstillsyn fattas och upphävs av institutionschefen. Tillsyn av medicinska skäl kan endast hävas av läkare eller psykolog. Institutionschef i beredskap kan fatta beslut om tillsyn på grund av suicidrisk. Om ett sådant beslut fattas åker man med ungdomen till BUP. Det är vanligt att de skickas tillbaka med motiveringen att ungdomen inte är suicidal.

Att tillsynsblad inte är vidhäftade en del avskiljningsbeslut kan ha att göra med slarv. En del tillsynsblad kan också vara inscannade i akten.

Kamera

Kamera används i en del av Ängsgård för att intagna har lyckats avvika från den delen av avdelningen.

Man har ingen skriftlig instruktion för kameraanvändningen, men kameran är påslagen dygnet runt. Inspelningarna sparas på en server på SiS:s huvudkontor men man vet inte hur länge. Det är endast institutionschefen som kan begära ut filmsekvenser.

Registrering av etniskt ursprung

De har inte reflekterat över att man kan fylla i uppgift om etniskt ursprung på inskrivningsformuläret. Det är endast namnet på den intagne som fylls i på formulärets första sida. Uppgifterna som ligger till grund för en inskrivning finns redan i ansökan till platsen på Eknäs. Delar av inskrivningsformuläret lämnas till sjuksköterskan, husmor m.fl. Den del som handlar om den intagnes signalement läggs till akten. Den resterande delen förvaras i en pärm hos bitr. institutionschefen.

Kontakt med omvärlden

Den skriftliga uppgiften till intagna om att en intagen bara får ta emot besök av personer som är godkända på hans telefonlista stämmer inte överens med hur hemmet skulle agera i praktiken vid en begäran om besök från personer som inte står med på listan.

Vid protokollet

Ellen Ringqvist

Justeras den 22 december 2017

Lars Olsson

Uttalanden av stf JO Lilian Wiklund med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Den fysiska miljön

Enligt det som har antecknats i protokollet är flera lokaler slitna och underhållet är eftersatt. Rummen där intagna vistas är nedklottrade på ett sätt som tyder på att hemmet under en längre tid har låtit bli att hålla lokalerna i gott skick.

Det är givetvis ofrånkomligt att möbler och lokaler slits. Jag har också förståelse för att renoveringar och förbättringar inte alltid utförs så skyndsamt som institutionen och de intagna önskar. Vad som kommit fram om miljön i hemmet, framför allt den s.k. intagsdelen av Mistelgård, är dock inte tillfredsställande. Att det finns ett behov av en genomgripande upprustning av hemmets lokaler ursäktar inte att t.ex. städningen eftersätts. Jag uppmanar därför ledningen för hemmet att se till att lokalerna städas löpande och att klotter tas bort.

Placering i intagsdelen

Det har kommit fram att en ny intagen placeras i en särskild intagsdel när han kommer till hemmet. Den delen är skild från bostadsavdelningarna. Placeringen i intagsdelen kan enligt uppgifter från personal vara i mer än en vecka, och enligt hemmets skriftliga informationsmaterial till intagna så länge som 13 dagar. Det kan förekomma att flera intagna vistas på intagsdelen samtidigt, men också att intagna vistas där ensamma. Den som visats där ensam garanteras inte någon kontakt med andra intagna.

Mot bakgrund av att den som är placerad på intaget i vissa fall verkar hindras från att träffa andra intagna under en inte obetydlig tid, kan det uppstå tveksamhet om den unge egentligen är avskild. JO har tidigare betonat vikten av att vården inte bedrivs i en ”gråzon” där det råder osäkerhet om åtgärderna står i överensstämmelse med lagstiftningen (se t.ex. JO 2008/09 s. 305). Jag uppmanar därför ledningen för hemmet att undersöka om vissa placeringar vid ”intaget” kan innebära att den unge i praktiken är avskild eller vårdas i enskildhet. Om så skulle visa sig vara fallet måste ledningen se till att det ordnas så att den som är placerad i intagsdelen inte hindras från att ha kontakt med andra intagna.

Det kan finnas skäl för JO att vid ett senare tillfälle diskutera dessa frågor med SiS centralt.

Hemmets tillsyn över de intagna

Vid inspektionen har särskild uppmärksamhet ägnats åt personalens tillsyn av de intagna. En fråga som då diskuterades rörde tillsynen över de barn och ungdomar som vårdas i enskildhet.

Frågor om tillsynen över den som vårdas i enskildhet är föremål för granskning inom ramen för ett pågående ärende hos JO (dnr 5302-2017). Det finns därför inte skäl för mig att här kommentera saken.

Kontakt med omvärlden

Jag har noterat att en av avdelningarna i sina skriftliga ordningsregler formulerat att en besökare till intagen ska vara godkänd på den intagnes telefonlista. Budskapet är otydligt då en persons närvaro på en telefonlista endast kan ses som en vägledning, inte ett beslut. Jag vill därför påminna om mitt uttalande om vikten av korrekt information efter Opcat-inspektionen av ungdomshemmet Lövsta (dnr 6019-2012):

I fråga om vad som framkommer om utformningen av en del skriftliga ordningsregler [...] i ungdomshemmet vill jag understryka att information som förmedlas till frihetsberövade ungdomar i SiS institutioner måste vara korrekt och nyanserad, också på avdelningsnivå, så att ungdomarna till fullo förstår sina rättigheter och skyldigheter under frihetsberövandet.

Det som antecknats i protokollet i övrigt föranleder inte någon kommentar från min sida.

2017-12-22

Lilian Wiklund